

Mithradates VI og truslen fra Rom

Jesper Majbom Madsen

1. Modsætningen mellem Mithradates og Rom

Mithradates VI er blandt de hellenistiske konger, der mest indædt modsatte sig romernes ekspansion i den græske og lilleasiatiske verden. I tre krige, de Mithradatiske Krige fra 89 til 63 f.Kr., påførte Mithradates romerne betydelige tab, og i 89 lykkedes det endda de pontiske styrker at erobre den romerske provins Asia. Fra 89 og frem til den første pontiske kapitulation i 85 stod Mithradates reelt med den fulde kontrol over Lilleasien. Den militære succes og den nyvundne magt opmuntrede den pontiske konge til at fortsætte krigen mod Rom og romerske interesser i den græske verden. Som sit næste træk angreb Mithradates det strategiske vigtige og romvenlige Rhodos og sendte samtidig en betydelig landstyrke til det græske fastland, hvor pontiske soldater var tænkt som det militære grundlag for en græsk opstand mod Rom.

Som en naturlig konsekvens af angrebet på provinsen Asia og det græske fastland, er Mithradates blevet betragtet som en udfordrer af Rom, hvis politiske mål var drevet dels af et betydeligt had til romerne for deres indblanding i pontiske anliggender og dels af ønsket om at fremstå som den græske verdens befrier. Ofte fremstilles Mithradates som den aggressive part, mens Roms rolle i konflikten beskrives som defensiv eller afventende (Reinach 1975, 294; McGing 1986, 85).

Udbruddet af den Første Mithradatiske Krig må også langt hen ad vejen tilskrives den ekspansionspolitik, som Mithradates førte i årene fra 107 til 90 f.Kr., hvor Pontos gentagne gange invaderede nabostaterne eller støttede statskup i dem. Som Mithradates' ambitioner blev stadig tydeligere, voksede romernes frygt for, at Mithradates på længere sigt ville kunne true den romerske provins Asia og romerske interesser i Lilleasien i øvrigt. Og da Pontos tilsyneladende stod bag invasionerne af både Kappadokien og Bithynien i 90, havde Mithradates anbragt sig selv i rollen som en fjende af Rom.

I takt med at militær succes og et betydeligt økonomisk råderum blev stadig vigtigere i romersk politik, steg den romerske magtelites interesse for oversøiske kommandoer. Længere kommandoer gav ofte den ansvarshavende general mulighed for at ophobe prestige og betydelige værdier og dermed mulighed for at vende styrket hjem til den politiske konkurrence i Rom. I den henseende var de Mithradatiske Krige ingen undtagelse. I kraft af Pontos' imperialistiske fremfærd og forventningen om Østens rigdomme udgjorde Mithradates en både farlig og velhavende fjende og dermed en ideel modstander for den ambitiøse romerske politiker, som med sejren kunne veksle den nyvundne hæder og økonomiske gevinst til politisk indflydelse. Roms eller romerske politikeres interesse i sådanne krige må derfor indregnes som en væsentlig faktor i konflikten mellem Rom og Pontos.

Endelig er det usikkert, hvorvidt en krig mod Rom var en del af en langsigtet pontisk strategi. De politiske såvel som militære dispositioner fra 97 til 89 f.Kr. peger snarere i retningen af et forsøg på maksimere pontisk indflydelse uden at indlede en krig mod romerne. En strategi, som umiddelbart synes selvmodsigende, men som alligevel må betragtes som en seriøs forklaring på pontisk politik frem mod krigsudbruddet i 89, idet Mithradates gentagne gange forsøger at udvide den pontiske magtsfære samtidig med, at hensynet til Rom prioriteres højt.

2. Pontisk udenrigspolitik fra 133 til 89 f.Kr.

Da Attalos III dør i 133 f.Kr. og overdrager kongedømmet Pergamon til det romerske folk, ændres den politiske situation i Lilleasien radikalt. I løbet af få år etableres provinsen Asia, og Rom har efterfølgende en entydig interesse i at kontrollere den politiske udvikling i Lilleasien og i at sikre, at ingen af de hellenistiske kongedømmer opnår en størrelse, der ville kunne true eksistensen af den nye ressourcestærke provins.

Allerede længe inden overtagelsen af Pergamon havde Rom etableret patron-klient-lignende relationer til de anatolske kongehuse (Hind 1994, 130-133). Som en naturlig konsekvens af en sådan alliance kæmpede Mithradates V, Mithradates VI's far, på romernes side i den Tredje Puniske Krig og siden i forbindelse med Roms oprettelse af provinsen Asia. Som tak for indsatsen og efter passende bestikkelse overdrog den romerske general Manius Aquilius området Storfrygien til Mithradates V. Ved samme lejlighed, formentlig med Aquilius' samtykke, annekteres Paflagonien og Galatien, og da Mithradates V senere giftede sin datter Laodike bort til den kappadokiske konge Ariarathes VI, opnåede Pontos ligele-

des en vis indflydelse i den centrale og østlige del af Anatolien (Hind 1994, 132).

I 120 myrdes Mithradates V, men den romvenlige linje videreføres af hans dronning, en anden Laodike, der regerede på vejene af sønnerne Mithradates og Chrestos. Dog stod Pontos efter Mithradates V's pludselige død betydeligt svagere, især i forhold til Rom, som kort efter kongens død annekterede Storfrygien til provinsen Asia.

Det var således et svækket og mindre Pontos, som Mithradates VI overtog fra moderen omkring 113 f.Kr. Men med den nye konge afløses Laodikes passive ledelse af en mere ekspansiv politik, som i de første år efter Mithradates' tiltrædelse resulterer i indlemmelsen af Lillearmenien og Kolchis (nutidens Georgien) under den pontiske krone (Strabon 11.2.18). Omtrent samtidig stod Pontos i spidsen for en række militære aktioner på halvøen Krim, hvor pontiske styrker kom de græske kolonier i den nordlige Sortehavsregion til undsætning, da deres eksistens var truet af skythiske og tauriske nomadestammers ekspansion (Hind 1994, 139).

Kampagnerne ved Chersones på det sydlige Krim og Pantikapaion ved det Kimmeriske Bosporos gav Pontos indflydelse over store dele af den Kimmeriske Halvø og den nordvestlige del af Sortehavet, hvor de græske byer Olbia og Apollonia ligeledes var truet af nomaderne, og sikrede dermed en magtbase i den nordlige Sortehavsregion, der siden skulle danne et vigtigt rekrutteringsgrundlag for Pontos' militære aktioner.

Omkring 110 f.Kr. havde Pontos således undergået en forvandling fra et mindre lilleasiatisk kongedømme, der var underlagt stærk romersk indflydelse, til en betydelig magtfaktor i det nordlige Lilleasien og det øvrige Sortehavsområde. At det var lykkedes Mithradates at gennemføre denne første udvidelse uden en kompromittering af den romvenlige linje, må nok tilskrives, at udvidelserne rettede sig mod øst og nord og mod Sortehavsregionen, hvor Rom endnu ikke havde udviklet klare interesser. Først i 107 udfordrer Mithradates Roms interesser direkte, da han i en fælles aktion med Bithyniens konge Nikomedes III annekterer Paflagonien. Hermed indledtes for første gang en udenrigspolitisk linje, der klart stred mod Roms interesser i Lilleasien.

Roms reaktion på det fælles pontisk-bithyniske angreb var imidlertid begrænset: gennem en udsending udtrykte Senatet ønske om en genindsættelse af det paflagoniske styre, men da både Nikomedes og Mithradates argumenterede for deres ret til det nyvundne land, og da man tilsyneladende ikke ønskede at sætte magt bag ordene, undlod Rom at forfølge sagen yderligere.

At Rom afstod fra at tvinge Pontos og Bithynien til at adlyde, forklares ofte med Roms engagement i krigen mod kimbrerne og den numidiske konge Jugurtha, som vanskeliggjorde en frigørelse af de nødvendige militære ressourcer

(Hind 1994, 140). Endelig har Rom måske ikke fundet Paflagonien værd at gå i krig for men prioriteret et godt forhold til især Bithynien højere end Paflagoniens selvstændighed. Hvad enten det var det ene eller andet motiv, der gjorde sig gældende, sendte Rom det signal, at man enten ikke ville eller kunne blande sig i interne lilleasiatiske konflikter.

Reaktionen på Roms eftergivenhed udeblev ikke. Den lilleasiatiske magtkamp fortsatte ufortrødent og rettedes nu mod Kappadokien, der efter Kong Ariarathes' død omkring 115 blev regeret af Laodike, Mithradates' søster. I 102 blev båndet mellem Kappadokien og Pontos brudt, da Laodike søgte at indgå ægteskab med Nikomedes III (Justin 38.1).

Et sådant forbund mellem Laodike og Nikomedes var uacceptabelt set fra Mithradates' synsvinkel, eftersom han i så fald ville være indeklemmt mellem to tæt forbundne stater. Som svar invaderede Mithradates Kappadokien, slog et kontingent bithyniske tropper, som Nikomedes havde sendt for at sikre Kappadokien, tilbage, fjernede Laodike og indsatte i stedet hendes søn Ariarathes som ny konge af Kappadokien. Kort efter søgte Mithradates igen at ændre magtforholdet i Kappadokien ved som medregent at indsætte den adelige Gordios, der i øvrigt tilskrives mordet på Ariarathes' far 14 år forinden. Med udsigten til at få sin fars morder som medregent, modsatte Ariarathes sig den pontiske indblanding, men tabte til det militært langt overlegne Pontos.

Mithradates indsatte herefter sin otteårige søn som konge og udpegede Gordios som hans medregent. Kappadokien var reelt underlagt pontisk overherredømme, og Mithradates var nu uden sammenligning den mest magtfulde konge i Lilleasien og udgjorde en potentiel trussel mod romerske interesser i regionen.

Tilsyneladende var Rom stadig afventende. Først i 97 f.Kr., da befolkningen i Kappadokien gjorde oprør mod det pontiske styre, og efter at henholdsvis Nikomedes III og Mithradates havde sendt delegationer til Rom for at kræve deres ret over Kappadokien, genfremsatte det romerske Senat kravet til de anatolske konger om fuld tilbagetrækning fra Kappadokien og Paflagonien. Roms krav til Nikomedes og Mithradates skal nok ses i lyset af, at Roms militære ressourcer nu var større, efter at krigen mod kimbrerne og Jugurtha var afsluttet, samtidig med at det vakte bekymring, at Mithradates havde udvidet sit magtområde ganske betydeligt. Rom havde dermed genoprettet magtbalancen i Lilleasien uden anvendelse af militær magt, men også uden at sikre en mere langsigtet løsning på magtkampen mellem de anatolske kongehuse.

I løbet af 90'erne f.Kr. indtraf en række omstændigheder, som samlet set styrkede Mithradates' position i Lilleasien afgørende. Allerede året efter tilbagetrækningen i 97 indgår Pontos en alliance med Armeniens konge, Tigranes I, som besegledes med ægteskabet mellem denne og Mithradates' datter Kleopatra.

Få år efter, i 94, dør Nikomedes III og overlader den bithyniske trone til sønnen Nikomedes IV. Mithradates var i kraft af sine nordlige besiddelser og alliancen med Armenien igen den stærkeste blandt de lilleasiatiske konger, og da krigen mellem Rom og forbundsfællerne i Italien brød ud i 91, var Pontos' position i Lilleasien også stærkere end Roms.

Vejen var dermed åben for en betydelig udvidelse af det Pontiske Rige, men modsat tidligere forsøg stod Mithradates ikke direkte i spidsen for angrebene på henholdsvis Kappadokien og Bithynien, men overdrog i stedet opgaven til Tigranes og Sokrates Chrestos, en halvbroder til Nikomedes IV. På trods af at Mithradates bedyrede sin uskyld, var Rom ikke i tvivl om, at det var Pontos, der stod bag afsættelsen af den bithyniske og kappadokiske konge. Og da Rom igen havde kontrol over begivenhederne i Italien, sendte Senatet en kommission til Lilleasien med krav om pontisk og armensk tilbagetrækning fra Bithynien og Kappadokien (McGing 1986, 79).

Interessant nok for teorien om Mithradates' uslukkelige had til Rom og hans ambition om at fremstå som grækernes befrier valgte Mithradates at føje romernes krav betingelsesløst. Det er tænkeligt, at Mithradates har følt et stærkt had til Rom, som nemt kan have bundet i den romerske indblanding og spørgsmålet om Storfrygien. Det er også endda meget sandsynligt, at Mithradates drømte om et pontisk storrige, der omfattede hele Lilleasien eller i det mindste store dele af det. Men accepten af romernes krav vidner også om, at Mithradates ikke var parat til at føre krig mod Rom på trods af, at Pontos var stærkere end nogensinde.

Hvis Mithradates havde ønsket et opgør, havde 90 f.Kr. været det hidtil bedste tidspunkt, nu hvor Armenien var en nær allieret og kontrollen med Bithynien var sikret. Det har været forslået, at hele aktionen i 90 var et forsøg på at provokere Rom til angreb, og at tilbagetrækningen var et forsøg på at anbringe sig i ofrets rolle (McGing 1986, 86).

At Mithradates skulle have valgt en sådan strategi, synes langt fra overbevisende. Hvis hensigten var et endeligt opgør med Rom, er det vanskeligt at forklare, hvorfor Mithradates skulle opgive det strategiske vigtige Bithynien. Endelig er offerrollen kun brugbar, hvis magtfulde stater ville fatte sympati og yde Pontos støtte, men det er vanskeligt at se, hvilke stater det skulle være, især efter at Armenien allerede var på Mithradates' side.

Når det alligevel kom til krig, skyldes det i høj grad interesser i den romerske kommission, som så en række fordele i at fastholde og udbygge konflikten. Den græske historiker Appian nævner, at et økonomisk motiv var en væsentlig del af årsagen til udbruddet af den Første Mithradatiske Krig. Nikomedes havde lovet medlemmerne af den romerske kommission en belønning, hvis han blev gen-

indsat, penge han imidlertid ikke havde, hvorefter kommissionens medlemmer opfordrede ham til at finde de nødvendige midler ved at plyndre Pontos (Appian, *Mithr.* 2.11).

Det økonomiske motiv er bestemt en væsentlig forklaring på, hvorfor Nikomedes var tvunget til at følge kommissionens ønske om et angreb på Pontos. Medlemmerne har uden tvivl været interesseret i hurtigst muligt at få den lovede belønning, før den politiske situation i Lilleasien kunne nå at ændre sig og komplicere tingene yderligere. Men Nikomedes' gæld er muligvis ikke hele forklaringen på, hvorfor konflikten forsat holdes i live.

Et bithynisk angreb på Pontos kunne forventes at medføre et pontisk modangreb og dermed give kommissionen et incitament til at erklære Pontos krig og dermed en anledning til at besejre den uregerlige pontiske konge. Mithradates undlod imidlertid at svare igen militært, men sendte i stedet en gesandt til kommissionen i protest over Nikomedes' udfald.

Ifølge Appians gengivelse var det allerede fra begyndelsen klart, at Nikomedes havde handlet på kommissionens opfordring, og at Mithradates derfor ikke kunne forvente oprejsning fra de romerske repræsentanters side. Og som en reaktion på alliancen mellem kommissionen og Bithynien vælger Mithradates at invadere Kappadokien endnu engang; måske i et forsøg på at inddrage det romerske Senat og i kraft af en senatsbeslutning få oprejsning for det uretmæssige angreb på Pontos (Appian, *Mithr.* 3.15-17).

Mithradates' tillid til, at erobringen af Kappadokien ville bringe Senatet på banen til hans fordel, kan udledes af hans udsendings appel til kommissionen om at rejse sagen i Rom. Men den pontiske håndtering af sagen viser imidlertid også, at Mithradates klart misforstod forretningsgangen mellem Senatet og den udsendte kommission.

Det har været fremhævet, at angreb på Pontos forgik uden en egentlig godkendelse i Senatet (Hind 1994, 144). Men det er tvivlsomt, hvorvidt et yderligere mandat fra Rom var nødvendigt. Med Mithradates' invasion af Kappadokien havde Pontos ikke fulgt Senatets krav om en genindsættelse af Kappadokiens konge, hvorfor en invasion af Pontos formentlig lå inden for det mandat, som kommission allerede var udstyret med ved ankomsten til Bithynien i 89 f.Kr.

Omstændighederne omkring kommissionens rolle er imidlertid ikke første gang, Mithradates fejlbedømmer den politiske situation i Italien. Invasionen af Bithynien og Kappadokien synes at bero på den misforståede antagelse, at Rom som følge af krigen mod forbundsfællerne ikke ville modsætte sig invasionen af Kappadokien og Bithynien (Justin 38.4.7).

Skal vi tro Justin, vidste Mithradates, at forbundsfællerne ikke blot kæmpede for at løsrive sig fra Rom, men søgte at opnå samme rettigheder som de romer-

ske borgere (Justin 38.4.6-7). Dog er gengivelsen af Mithradates tale til soldaterne problematisk som kilde til Mithradates' indsigt i de politiske forhold i Italien. Talen er efter alt at dømme fiktion, og indsigten i forbundsfællernes krav beror ikke på Mithradates' men snarere på Pompejus Trogus' kendskab til problematikken (se George Hinges bidrag til denne bog). Hvis vi imidlertid accepterer, at Mithradates havde efterretninger om Forbundsfællekrigen fra samnitterne eller andre forbundsfæller, der ønskede at udtræde af forbundet, kan han have fået den opfattelse, at Rom stod foran at miste sine forbundsfæller og måske endda tabe krigen. En sådan forventning gjorde en udvidelse af den pontiske magtsfære mere realiserbar, end den fremstår i dag.

3. Første Mithradatiske Krig fra 89 til 85 f.Kr.

Som svar på Mithradates' invasion af Kappadokien angreb den romerske kommission Pontos i 89 f.Kr. med støtte fra bithyniske tropper. Hvad der formentlig var tænkt som en kort militær aktion mod en tøvende og undvigende konge skulle vise sig at få katastrofale konsekvenser for det romerske engagement i Lilleasien. Mithradates var lang stærkere end antaget, og selvom det har været fremført, at Mithradates havde en heldig hånd i krigenes første fase, er det uomtvisteligt, at Rom i løbet af 89/88 mistede fodfæstet i hele den vestlige del af Lilleasien.

Som svar erklærede Rom Mithradates krig og udpegede Cornelius Sulla til at lede de romerske styrker. Men før opmærksomheden kunne rettes mod Mithradates og den græske opstand, måtte Sulla først nedkæmpe Marius og dennes støtter i Rom, som søgte at forhindre Sullas kommando. Alt imens senatseliten stredes om retten til at føre krigen i øst, indledte Mithradates sit angreb på Rhodos og overtog kontrollen over Athen og flere af de øvrige byer, der deltog i den græske opstand.

Selvom Mithradates havde fået den bedst tænkelige start og de interne problemer havde svækket den romerske indsats, blev anden fase af den Første Mithradatiske Krig én lang nedtur for Pontos og den græske opstand. Sulla landsatte i 87 fem legioner i Grækenland og tvang først de græske byer og siden Mithradates til at overgive sig i 85. Siden sejren i Lilleasien havde Mithradates tabt ethvert slag. Erobringen af Rhodos slog fejl, og selvom Sullas fjender havde overtaget kontrollen med Rom og erklæret ham fjende af staten, kunne Mithradates ikke udnytte den romerske uenighed til sin egen fordel. Den hær, som var udsendt i et forsøg på at uskadeliggøre Sulla, afstod fra direkte konfrontation og rettede i stedet sine aktiviteter mod Mithradates, der med udsigten til en tofrontsrig søgte Sulla om fred.

Sulla havde ligeledes mistet lysten til at fortsætte. Som erklæret fjende af staten var han afskåret fra forsyninger og forstærkninger fra Rom. Og selvom Sulla havde haft stor succes og krigen havde svækket Mithradates, kunne en undertrykkelse af Mithradates stadig trække ud og påføre Sulla betydelige tab, før Pontos var endelig erobret. Ethvert tab og forsinkelse ville uundgåeligt svække Sulla i det forestående opgør med Marius' støtter i Italien, og en hurtig afslutning på krigen mod Mithradates var derfor afgørende for Sullas egen overlevelse.

Selve fredsaftalen med Pontos, som tvang Mithradates ud af Bithynien og Kappadokien og til at afstå den pontiske flåde og udbetale en betydelig krigsskadeserstatning, var en politisk genistreg fra Sullas side. Ud over at afvæbne Pontos styrkede aftalen Sulla både militært og økonomisk, og han kom dermed styrket ind i den forestående borgerkrig. I Lilleasien var den Første Mithradatiske Krig afsluttet; Mithradates var betydelig svækket, og en vis form for magtbalance var genoprettet. Imidlertid var der ikke tale om nogen længerevarende fred. Allerede kort efter var Pontos igen genstand for romersk interesse, denne gang fra Sullas legat Murena, der var blevet tilbage for at indsætte de anatolske konger og genoprette provinsen Asia.

4. Anden Mithradatiske Krig fra 83 til 81 f.Kr.

Mens en væsentlig del af ansvaret for den Første Mithradatiske Krig kan placeres hos Mithradates og dennes ekspansive politik i Lilleasien fra 107 til 90 f.Kr., kan udbruddet af den Anden Mithradatiske Krig kun vanskeligt tilskrives den nu slagne pontiske konge. På baggrund af efterretninger om Mithradates' etablering af en ny flåde angreb Murena, assisteret af den pontiske eksgeneral Archelaos, der efter nederlag på stribe frygtede kongens vrede, endnu engang Pontos. Igen valgte Mithradates ikke at reagere militært men protesterede i stedet over bruddet på fredsaftalen, først til Murena, der nægtede ethvert kendskab til en sådan aftale, og siden til Sulla og det romerske Senat (Appian, *Mithr.* 65).

Som svar på Pontos' klager lod Sulla en udsending afgå fra Rom med besked om ikke at angribe Pontos. Hos Appian, der gengiver historien om mødet mellem Sullas udsending og Murena, sås der tvivl om Sullas holdning til Murenas angreb på Pontos. Ifølge Appian var den officielle besked til Murena, at angrebene på Pontos skulle indstilles. Men efterfølgende mødtes Murena og den romerske udsending på tomandshånd, hvorefter Murena indledte et nyt angreb på Pontos (Appian, *Mithr.* 65).

Det er ikke klart, hvorfor Appian lancerer historien om den dobbelttydede besked fra Rom. Hvis Sulla havde ønsket en invasion af Pontos, var det næppe

nødvendigt med en skjult dagsorden. Konstruktionen af en ny flåde, som formentlig skulle bidrage til at genvinde kontrollen med det Pontiske Rige og knuse begyndende oprør, havde været grund nok til en genoptagelse af krigshandlingerne, også uden at Sulla havde mistet anseelse over indgåelsen af fredsaftalen. Hvis Sulla havde ladet Murena handle mod en offentlig fremsat befaling, ville han have skabt en uholdbar situation, hvor Murena tilsyneladende undsagde en direkte ordre fra Sulla selv.

Endelig kan man spørge, hvem en sådan skjult dagsorden var rettet mod. Det var næppe befolkningen i Rom eller legionerne, der efter mordet på de italiske borgere i 88 ikke nærede ønske om forsoning. Det har været foreslået, at Sulla med Murenas angreb søgte at videreføre krigen uden at indrømme, at den upopulære fredsaftale var en fejl (Mastrocinque 1999, 97-99), men igen er spørgsmålet, om ikke Mithradates' oprustning havde løst det problem.

Murena synes klart at være den, der havde mest at vinde ved at genoptage krigen. Hvis det lykkedes at besejre Mithradates, kunne Murena vende hjem i triumf og lade sig fejre som den, der havde overvundet den uregerlige pontiske konge, som havde invaderet tre romerske provinser og stået bag mordet på tusindvis af italiske borger. Endelig ville en erobring af Pontos øge Murenas personlige formue ganske betragteligt og alt i alt stille ham betydeligt stærkere i romersk politik fremover.

Fra Sullas synspunkt var en ny krig mod Mithradates ikke umiddelbart ønskværdig. Fredsaftalen med Pontos havde sikret en midlertidig fred i Lilleasien og muliggjort, at Sulla kunne koncentrere sig fuldt ud om problemerne i Italien. En ny krig mod Mithradates ville sandsynligvis trække ud og kræve forstærkninger fra et allerede hårdt prøvet Italien. Og endelig er det ikke usandsynligt, at Sulla ville forhindre, at Murena blev den, der besejrede Mithradates.

For Mithradates kom den Anden Mithradatiske Krig på det værst tænkelige tidspunkt. Pontos havde lige lidt en serie af nederlag på stort set alle fronter, de underlagte folkeslag langs Sortehavets vestkyst gjorde oprør samtidig med, at der var indledt en udskiftning af hoffets inderkreds. En ny krig mod romerne, også selvom Murena havde taget initiativet, kunne med lethed udvikle sig til en ny storkrig, som Pontos efter nederlaget til Sulla stod dårligt rustet til.

5. Tredje Mithradatiske Krig fra 73 til 66 f.Kr.

I modsætning til de to foregående krige, hvor romerske generaler i begge tilfælde indledte de egentlige krigshandlinger ved at invadere Pontos, tog Mithradates i foråret 73 initiativet og indledte den Tredje Mithradatiske Krig ved at in-

vadere Bithynien. Igen tilskrives angrebet drømmen om et pontisk storrige eller ønsket om endeligt at fravriste Rom kontrollen over Lilleasien.

Med Nikomedes' død i 74 f.Kr. testamenteres Bithynien til det romerske folk, og selvom Mithradates præsenterer en arving til den bithyniske trone, vælger Rom at acceptere arven. Allerede samme år sender Senatet en guvernør til Bithynien og påbegynder grundlæggelsen af en romersk provins. Arvefølgekrigen, som den Tredje Mithradatiske Krig også kaldes, tilskrives ofte det uacceptable i, at Rom efter indlemmelsen af Bithynien havde fuld kontrol med indsejlingen til Sortehavet og dermed kunne afskære Mithradates adgangen til Middelhavet (Reinach 1975, 313; Sherwin-White 1994, 233).

En anden forklaring tillægger ikke arvefølgeproblematikken i Bithynien nogen særlig betydning men argumenterer i stedet for, at Mithradates længe havde forberedt en krig mod Rom. Da Nikomedes overdrog Bithynien til romerne, var Mithradates tvunget til at angribe, før romerne kunne nå at overtage Bithynien (McGing 1986, 144-145). Argumentet underbygges af, at Mithradates i forvejen havde indgået alliance med den romerske oprørsgeneral Sertorius (Sherwin-White 1994, 233).

Igen er de to forklaringer på krigsudbruddet stort set enslydende. I begge tilfælde regnes Mithradates som aggressoren, mens Roms andel i konflikten i det store og hele ignoreres. Det er sikkert rigtigt, at Mithradates helst så Bithynien som et autonomt kongedømme, men det er mindre overbevisende, at arvefølgespørgsmålet var den direkte årsag til krigsudbruddet. Hvorvidt romernes annekser af Bithynien betød en væsentlig ændring for Pontos' adgang til Middelhavet, er usikkert. Siden 133 f.Kr. havde Rom kontrolleret strædet ved indsejlingen til Propontis, og med genindsættelsen af Nikomedes IV som romersk lydkege havde Rom længe haft uhindret adgang til både Bithynien og Bosporos.

De indgåede alliancer mellem Pontos og Roms fjender viser først og fremmest Mithradates' forventning om, at en krig mod Rom var nært forestående. En antagelse, der yderligere underbygges af, at Mithradates før krigsudbruddet i 73 havde øget produktionen af mønter til lejesoldaternes sold og påbegyndt en mobilisering i Paflagonien (Callataÿ 1997, 341). Men de pontiske krigsforberedelser er ikke nødvendigvis et udtryk for, at Mithradates var den, der var mest ivrig efter at komme i krig.

Forholdet mellem Rom og Pontos var siden Sullas død i 78 blevet markant forværret, og da der ankommer pontiske udsendinge til Rom for at ratificere fredsaftalen fra 85, ønskede hverken Senatet eller konsulerne at mødes med delegationen. At Romerne ikke ønskede fred med Pontos, understreges yderligere af en tiltagende krigsretorik i det romerske senatsaristokrati, som især var an-

ført af konsulerne for året 74, Lucullus og Cotta, der begge ihærdigt argumenterede for en krig mod Mithradates. Ved provinsuddelingen i 74 havde Lucullus fået tildelt Gallia Cisalpina. Men ifølge den græske forfatter Plutarch, der skrev biografien over Lucullus' liv, var Gallia Cisalpina en rolig provins, der ikke leverede guvernøren mange chancer for personlig berigelse (Plutarch, *Lucullus* 6).

Ved hjælp af sine indflydelsesrige venner og den kilikiske guvernørs pludselige død lykkedes det imidlertid Lucullus at udskifte Gallia Cisalpina med Kilikien, samt at få kommando over en styrke på fem legioner. Cotta fik tildelt ansvaret for den nye romerske provins i Bithynien og havde forinden ladet Senatet forstå, at krigen mod Mithradates ikke var afsluttet, men at der snarere var tale om et ophold i krigshandlingerne.

Det er naturligvis svært at afgøre, hvor godt Mithradates kunne følge debatten i Rom, men at forberedelserne af krig mod Pontos var i gang, har næppe undgået hans opmærksomhed. Roms kategoriske afvisning af en fredsaftale må have gjort det klart, at krig var uundgåelig og dermed tilskyndet Mithradates til at foretage de nødvendige forberedelser. Det har været forslået, at Rom oprustede som en reaktion på den alliance, Mithradates havde indgået med Sertorius og på hans mobilisering i Paflagonien, men denne antagelse ignorerer, at Rom forinden havde afvist at ratificere fredsaftalen.

I foråret 73, efter at både Lucullus og Cotta var ankommet til Lilleasien med henholdsvis fem legioner og en større flåde, besejrede Mithradates Cotta i Chalkedon. Vel vidende at stræderne var af afgørende betydning, fortsatte Mithradates mod Kyzikos, der i hans varetægt ville kunne sikre Pontos kontrollen over indsejlingen til Sortehavet. Byen holdt imidlertid stand, og da det lykkedes Lucullus at afskære de pontiske forsyninger, blev Mithradates tvunget til at flygte ind i det centrale Lilleasien.

I de følgende seks år forsøgte Lucullus at presse Mithradates til et endeligt opgør, og selvom Lucullus erobrede store dele af det pontiske kerneland og alle de græske byer langs Lilleasiens nordkyst, lykkedes det aldrig at besejre Mithradates. Som et resultat af Lucullus' manglende evne til at afslutte krigen overtog Pompejus den Store i 66 f.Kr. kommandoen, og samme år lykkedes det Pompejus at besejre og fordrive Mithradates fra regionen (Sherwin-White 1994, 252-255).

Mithradates var slået og flygtede til den nordlige del af riget, hvor sønnen Farnakes regerede. Ifølge Appian forsøgte Mithradates at rejse endnu en hær mod Rom, der med den nu aldrende konge i spidsen, som en ny Hannibal, skulle marchere nord om Sortehavet, over Alperne og ned gennem Italien. Projektet blev aldrig realiseret, og det er tvivlsomt, om historien overhovedet er rigtig. I Pantikapaion blev den gamle konge stadig mere isoleret, og omkring 63 f.Kr. blev han til sidst tvunget til at tage sit eget liv. I syd havde Rom fuld kontrol over

Lilleasien og havde endeligt løst problemerne i det urolige Anatolien, hvor både Pontos og Bithynien nu udgjorde provinser i det Romerske Imperium.

Selvom Mithradates angiveligt åbnede den Tredje Mithradatiske Krig med sin invasion af Bithynien, synes det romerske aristokrati at have haft en betydelig interesse i krigen. Efter at Sulla havde nedlagt diktaturet, var den politiske konkurrence i Rom på ny givet fri. Og da store personlige formuer og militære meritter spillede en stadig større rolle i senatselitens interne magtkamp, blev oversøiske kommandoer igen vigtige. Ved Sullas død var Pompejus i kraft af sin rigdom og militære succes den mest indflydelsesrige mand i Rom, og som det fremgår hos Plutarch, følte Lucullus sig presset til at holde Pompejus i Spanien for derved at sikre, at det var ham og ikke Pompejus, der fik kommandoen mod Pontos (Plutarch, *Lucullus* 5).

Endelig beskriver Plutarch et egentlig kapløb mellem Cotta og Lucullus om at besejre Mithradates, hvilket førte til, at Cotta sendte flådesoldaterne mod de pontiske landstyrkers fremrykning mod Chalkedon med udslettelse af den romerske flåde til følge. Samme rivalisering er også tydelig i forbindelse med Pompejus' overtagelse af Lucullus' kommando. Nok havde Lucullus problemer med soldaternes disciplin, men efterhånden som rygtet om Pompejus' forestående overtagelse af kommandoen spredte sig blandt legionærerne, mistede Lucullus enhver mulighed for at vinde krigen eller fastholde presset på Mithradates. Igen kan man spørge, om ikke indenrigspolitiske motiver igen vejede tungere end det at sikre sejren over Mithradates. Ved at underminere Lucullus' mandat og ved at indsætte en ny general må Rom have lettet presset på Mithradates og dermed øget risiko for en ny pontisk mobilisering, der nok ville være begrænset, men dog ville kunne trække krigen yderligere i langdrag. Men igen synes det at have været vigtigere for Pompejus, at det ikke blev Lucullus, der besejrede Mithradates og underlagde Pontos det Romerske Imperium.

6. Hverken gal eller genial

Der er nok ingen tvivl om, at Mithradates næppe nærede varme følelser over for Rom, men ud fra en overordnet betragtning er der intet, der tyder på, at Mithradates' politik var styret af et irrationelt had til romerne. Mordet på tusindvis af italiske borgere var en brutal handling, men rational i den forstand, at de involverede bystater, der udførte gerningen, efterfølgende var afskåret fra en alliance med Rom og dermed i højere grad bundet til Mithradates.

Overordnet set fremstår Mithradates langt fra som nogen stor militær eller politiske begavelse. Den politiske situation i Rom og Italien blev flere gange fejl-

bedømt omkring udbruddet af den Første Mithradatiske Krig, hvor Mithradates tydeligvis misforstod både baggrunden for Forbundsfællekrigen og forholdet mellem Senatet og kommissionen. Endelig løber Mithradates hurtigt tør for militært talent, som ved belejringerne af Rhodos og Kyzikos.

Selvom det lykkedes Pontos at besejre den romerske kommission, Murena og endelig Cotta skyldtes dette snarere de romerske generalers dårlige ledelse, som i en blanding af overmod og manglende respekt for den pontiske hær kastede sig ud i slag, der enten ikke var forberedt, eller hvor den numeriske forskel var for stor. I det øjeblik Pontos mødte Roms bedste generaler, som Sulla, Lucullus og Pompejus, lykkedes det ikke Mithradates at vinde andet en mindre træfning, mens Rom langsomt vandt krigen.

Selvom "normal" nok er et stærkt ord at bruge om Mithradates VI, tyder intet på, at Pontos' konge gennem 50 år har adskilt sig fundamentalt fra andre hellenistiske regenter. Den kontante regeringsform og de mange mord på nære familiemedlemmer kan med nutidens normer synes brutale eller, om man vil, psykopatiske. Dog må det fastholdes, at Mithradates færdedes i et hellenistisk herskermiljø, hvor grænserne for afvigende adfærd var helt anderledes vidtgående. Før vi kan stille en pålidelig diagnose af Mithradates' og andre af oldtidens personligheder, må vi have kriterier for, hvad der blev betragtet som henholdsvis afvigende og brutal men stadig rationel, adfærd, hvilket kun vanskeligt lader sig gøre.

Endelig må vi fastholde, at både Appian og Plutarch på trods af deres kritik af Rom byggede store dele af deres historie om Roms møde med Mithradates på beretninger fra romerne i Lilleasien, og de viderebringer således mere eller mindre frivilligt det romerske senatsaristokratis billede af en konge, der i kraft af sin imperialistiske politik, modstandsdygtighed og lejlighedsvis brutale fremfærd over for italiske borgere udgjorde en noget nær perfekt fjende for den romerske magtelite, der i et forsøg på at retfærdiggøre krigene mod Pontos ikke forspildte muligheden for at fremstille Mithradates' værste sider.